

LIETUVOS ISTORIJOS INSTITUTAS

LIETUVOS
ISTORIJOS
METRAŠTIS

2001 metai

2

LITHUANIAN INSTITUTE OF HISTORY

THE YEAR-BOOK
OF LITHUANIAN
HISTORY

2001

2

VILNIUS 2002

LITAUISCHES INSTITUT FÜR GESCHICHTE

JAHRBUCH
FÜR LITAUISCHE
GESCHICHTE

2001

2

VILNIUS 2002

UDK 947.45
Li 237

Redakcinė kolegija:

Egidijus ALEKSANDRAVIČIUS

Vytauto Didžiojo universitetas

Alfonsas EIDINTAS

Vilniaus universitetas

Zigmantas KIAUPA (pirmininkas)

Lietuvos istorijos institutas

Česlovas LAURINAVIČIUS

Lietuvos istorijos institutas

Ingė LUKŠAITĖ

Lietuvos istorijos institutas

Bronius MAKASKAS

Lenkijos MA istorijos institutas

Edmundas RIMŠA

Lietuvos istorijos institutas

Jolita SARCEVIČIENĖ (sekretorė)

Lietuvos istorijos institutas

Vladas SIRUTAVIČIUS

Lietuvos istorijos institutas

Saulius SUŽIEDĖLIS

Milervilio universitetas

Redakcinės kolegijos adresas:
Kražių g. 5, 2001 Vilnius
<http://www.istorija.lt>

ISSN 0202-3342

© Lietuvos istorijos institutas, 2002
© Straipsnių autoriai, 2002

LIETUVOS ISTORIJS BIBLIOGRAFIJS MEDŽIAGA

VIRGILIJUS PUGAČIAUSKAS

Lietuvos istorija „Wizerunki i Roztrząsania Naukowe“ (1834–1843)

1834 m. Vilniuje pasirodė naujas, pirmas po 1830–1831 m. sukilimo periodinis leidinys, pavadintas „Wizerunki i Roztrząsania Naukowe“ (*Moksliniai pavyzdžiai ir pasvarstymai*). Reikia pažymėti, kad sąlygos Lietuvoje atsirasti naujam spaudos periodiniam leidiniui, be to, žurnalui, pretenduojančiam reprezentuoti tam tikrą mokslinių darbų skelbėjo statusą, išties buvo labai nepalankios dėl kelių esminių aplinkybių. Paaštrėjusi Lietuvoje politinė situacija po sukilimo, kai oficialus caro valdžios politinis kursas tapo gerokai griežtesnis, dažniausiai įgyvendinamas represijomis, kurios labiausiai buvo pritaikytos mokslo ir švietimo srityje. Praktiškai tai reiškė Vilniaus universiteto uždarymą, paliekant veikiančius tik du padalinius: Medicinos-chirurgijos ir Romos katalikų dvasinę akademiją. Kitaip sakant, uždarius Vilniaus universitetą nebeliko įstaigos, generuojančios mokslo ir švietimo tolesnį vystymąsi, kartu minimaliai sumažėjo mokslinių darbų poreikis.

Tokiomis nepalankiomis aplinkybėmis žinomas spaustuvininkas ir knygyno savininkas Juozapas Zavadskis (Zawadski) ryžosi drąsiam žingsniui – įkurti naują leidinį, kurio skaitytojas „suras bendras pozicijas ir dabartinę literatūros būklę <...>, darbus, turinčius didžiausią vertę bei kritinių jų įvertinimą ir nagrinėjimą, informaciją apie iškasenas, atradimus ir sumanymus, skatinančius civilizacijos augimą¹“. Taigi žurnalas buvo skirtas apsišvietusiam ir suprantančiam visapusiško lavinimosi reikšmę skaitytojui, kita vertus, anot leidėjo, žurnalas turėjo auklėti eilinį skaitytoją ta linkme. Akivaizdu, kad tokie tikslai liudijo leidėjo ir redaktorių – Leono Rogalskio ir Ignoto Šidlovskio (Szydłowski) – Apšvietos epochos pasaulėžiūrą,

¹ *Wizerunki i Roztrząsania Naukowe*, 1834, t. 1, s. 6–7.

madingą Lietuvoje XVIII–XIX a. sandūroje. Yra žinoma, kad I. Šidlovskis jaunystėje, t. y. studijų Vilniaus universitete metais, priklausė „Šubravcų draugijai“ kaip vienas iš aktyviausių dalyvių.

Kaip minėta, leidinio redaktoriaus funkcijas atliko iš pradžių dviese, o nuo 4 tomo – tik I. Šidlovskis. Redaktoriai, baigę mokslus Vilniaus universitete, turėjo leidybinio darbo patirtį, kadangi bendradarbiavo su „Dziennik Wileński“. Tiesa, iškalbos ir poezijos mokytojas I. Šidlovskis šioje srityje turėjo sukaupęs didesni patyrimą, kadangi redagavo „Tygodnik Wileński“ ir bendradarbiavo „Wiadomości Brukowe“ laikraštyje.

Atlikdamas mokslinio žurnalo vaidmenį, leidinys gyvavo 9 m. ir skaitytoją per tą laiką pasiekė įvairios apimties (nuo 150 iki 250 psl.) 60 tomelių. Redakcija pagal užsienio spaudos pavyzdį (P. Jankowskio parašytoje I. Šidlovskio biografijoje surandame tvirtinimą, kad jam didelę įtaką darė prancūzų enciklopedistai), stengėsi suteikti žurnalui enciklopedinio leidinio formą².

Pirmaisiais metais daugiausia buvo spausdinami užsienio autorių darbai iš filosofijos, etikos bei literatūros, kitaip sakant, tai ką leido rusų cenzūra, kuri politinės įtampos metais stebėjo kiekvieną spausdinto žodžio pasirodymą.

Tačiau, palaipsniui stabilizuojantis politinei situacijai bei atsižvelgiant į skaitytojų pageidavimus, redakcija vis daugiau vietos žurnalo puslapiuose skiria vietinių autorių kūrybai ir istorinei tematikai. Ryškesnis postūmis šia kryptimi pastebimas nuo 1836 m., kai pasirodė daugiau pozicijų, skirtų Lietuvos istorijos tematikai, ypač biografistikai ir archeologijai, Katalikų Bažnyčios istorijai³. Redaktorius I. Šidlovskis didesnę dėmesį istoriniams klausimams pirmajame 1836 m. žurnalo numeryje apibūdino taip: „detalus mūsų miesto istorijos nagrinėjimas, jo reikšmingiausių šventovių, taip pat senųjų aktų, diplomatinėjų dokumentų, privilegijų, bei bibliografinių žinių apie įdomiausius senuosius Lenkijos reikalus“⁴.

Tačiau žurnalo redakcija susidūrė, kaip ir dėrėjo tikėtis, su akivaizdžia problema – istorinių originalių mokslinių darbų stoka, nes kaip jau minėta, mokslinis kūrybinis potencialas po universiteto uždarymo buvo išskaidytas, ypač tai pasakytina apie istorijos sritį. Išėitį iš gana keblios situacijos žurnalo redakcija surado spausdindama recenzijas išleistiems visuomenei žinomiems istoriniams darbams bei šaltinių publikacijas. Straipsnių ir recenzijų autorystę dėl duomenų stokos pavyko nustatyti tik iš dalies, tačiau aišku, kad daugiausia darbų pateikė Mykolas Homolickis, Mykolas Balinskis (Baliński), Dominykas ir Ignotas Chodzokos (Chodźkos).

² M. Inglot, *Polskie czasopisma literackie ziem litewsko-ruskich w latach 1832–1851*, Warszawa, 1966, s. 46; J. Biełiński, *Szubrancy w Wilnie (1817–1822)*, Wilno, 1910, s. 73, 93.

³ E. Tomaszewski, *Prasa Królestwa Polskiego i ziem litewsko-ruskich okresu międzypowstaniowego (1832–1864)*, *Prasa Polska*, Warszawa, 1976, s. 158.

⁴ *Wizerunki...*, 1836, t. 1, s. 12–13.

M. Inglot duomenimis, su žurnalo redakcija ryšius palaikė 18 buvusių Vilniaus universiteto profesorių bei 19 rašytojų ir poetų.

Redakcijos įsitikinimu, būtent šaltinių spausdinimas turėjo ateityje pagelbėti istorijos mokslui, parengiant dirvą būsimiems originaliems vietinių istorikų darbams. Šiuo atveju vertingiausi yra Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės laikotarpio šaltiniai, atspindintys Vilniaus miesto savivaldos istorijos bei Katalikų Bažnyčios tematiką. Pastaroji tema žurnalo puslapiuose išties buvo eksploatuojama labai plačiai. Savaiame suprantama, tam didžiulę įtaką darė veikianti Dvasinė akademija, kurios profesoriai ir dėstytojai (Antanas Fijalkowskis, Jonas Skydelis ir kiti) aktyviai publikavosi žurnalo puslapiuose, kadangi neturėjo savo atskiro leidinio⁵. Redakcija originalių darbų spragą taip pat kompensuodavo spausdindama istorinių asmenybių, žymių to meto žmonių: mokslininkų, menininkų ir dvasininkų biografijas. Šiandien ši medžiaga gali būti papildomas istorinis šaltinis.

Nuo 1840 m. žurnalo leidybos reikaluose atsirado vis daugiau problemų, kadangi redakcija nesugebėjo užtikrinti leidinio reguliarumo, o kitais metais pasirodė tik 3 tomai, dar kitais – nė vieno. Tik 1843 m. išėjo naujas ir paskutinis tomas, kuriame redakcija ir leidėjas informavo visuomenę apie žurnalo leidybos nutraukimą. Pasak Adomo Zavadskio, tolesnė žurnalo leidyba tapo problemiška dėl skaitytojų stokos, o žurnalo pardavimo lėšos per visą gyvavimo laikotarpį, net ir geriausiais metais, nepadengė leidybos kaštų. Paskutiniais gyvavimo metais, kaip pažymi spaudos istorijos tyrinėtojai, žurnalas susidūrė su vis didėjančia kitų tuo metu susikūrusių leidinių konkurencija, kaip „Atheneum“⁶. Kita vertus, nemažą įtaką turėjo Dvasinės akademijos uždarymas, kadangi žurnalas neteko ne tik potencialių darbų pateikėjų, bet ir potencialių prenumeratorių ir skaitytojų.

„Wizerunki i Roztrząsania Naukowe“ kaip mokslinis žurnalas pasižymėjo tam tikru efemeriskumu, netgi mokslinio turinio skurdumu. Tačiau, atsižvelgus į tai, kad leidinys veikė beveik ištisą dešimtmetį itin sudėtingomis sąlygomis, reikia pripažinti jo išskirtinį vaidmenį palaikant ir formuojant skaitančios visuomenės bendrą mokslinę ir kultūrinę saviraišką.

⁵ M. Inglot, min. veik., p. 47; V. Jogėla, Vilniaus Romos katalikų dvasinė akademija 1833–1842 metais, *Lietuvių Atgimimo istorijos studijos*, t. 14, Vilnius, 1997, p. 125–126; Szeliga [J. Bieliński]. Bibliografia czasopism Wileńskich (1805–1860), *Wiadomości bibliograficzne Warszawskie, 1884*, Warszawa, 1885, s. 135–139, 158–164.

⁶ W. Cieckowski, *Czasopisma polskie na Litwie*, [b. v., b. m.] s. 73; 1838 m. mirus Juozapui Zavadskui, jo veikla buvo tęsiama 3 sūnų pastangomis. Adomas atstovavo firmos reikalams Lietuvoje: R. Cybulski, *Józef Zawadski – księgarz, drukarz, wydawca*, Wrocław, 1972, s. 234–235.

Lietuvos istorijos darbų „Wizerunki i Roztrząsania Naukowe“ bibliografinis sąrašas

Sudarymo principai:

Čia pateikiama žurnalo selektyvinė 50 istorinių straipsnių bibliografija. Atranka atlikta remiantis keliais pagrindiniais kriterijais: pirma, įtraukiamos šaltinių publikacijos; antra, atrenkami tyrinėjimai, turintys tam tikrus mokslinio straipsnio požymius, savaime suprantama, atsiželgiant į XIX a. pradžios mokslo lygį. Kita vertus, įtraukiama ta medžiaga, kurioje atsispindi to meto svarbiausios aktualijos, kadangi šiandien ją galima vertinti kaip visavertį istorinį šaltinį, vertingą istorijos mokslui.

I. Šaltiniai

1. **Wiadomość** o dziele (Index Corporis Historico-diplomatici Livoniae, Esthoniae, Curoniae, etc.). 1835, t. 5, s. 33–157.
2. **Przywileje** dwóch królów polskich, dane doktorowi nadwornemu Mikajajowi Bucceli. Przywilej króla Stefana na majątność, przywilej Zygmunta III na szlachectwo. 1836, t. 17/5, s. 138–151.
3. **Dokument** z rękopismu oryginalnego datowany w Wilnie w poniedziałek po Gromnicach, r. 1555. 1836, t. 22/10, s. 128–138.
4. **Wyjątek** z akt Kapituły Wileńskiej: (postawienie względem dóbr kapitulnych Strzeszyna, Kamieńca, Worsicz, z instrukcją rządcy tamiecznemu szczegółową, która co do słowa, tak się w sobie ma). 1837, t. 30/19, s. 110–115, 1841; t. 55/19, s. 110–115. [Parengė M. Herbutas].
5. **Pismo** ogulne Biskupa zarządzającego Dyecezyą Wileńską X. Jędrzeja Benedykta Kłągiewicza, do Duchowieństwa tejże Dyecezyi, 9 kwietnia 1838, Wilno. 1838, t. 36/24, s. 91–98.
6. **Wiadomość** o życiu i sprawach Jakóba Gibla Burmistrza Wileńskiego: Wyjątek z kazania pogrzebowego przez X. Jędrzeja Schönflissiusa. 1838, t. 40/4, s. 138–147.
7. **Dawny document** (Autentyk w bibliotece Szczorsowskiej). In Nomine Domini Amen. Ad perpetuam. Rei memoriam... 1839, t. 44/8, s. 146–149.
8. **Niektóre** pisma Andrzeja Wolana, tudzież innych, za lub przeciw niemu wydane. 1839, t. 46/10, s. 153–155.
9. **Trzy** edykta Władysława Jagiełły i Witolda, z czasów zaprowadzenia wiary świętej w Litwie. Dwa wyroki Witolda w sporze granicznym. 1840, t. 50/14, s. 127–137. [Parengė M. Homolickis].
10. **Raport** prof. Langsdorfa o examinach uczniów, podany fakultetowi d. 26 lutego 1806 r. 1840, t. 52/16, s. 150–151.
11. **Raport** tegoż o examinach z drugiego półrocze podany fakultetowi d. 26 lutego 1806 r. 1840, t. 52/16, s. 152–153.
12. **Przemówienie** prof. Langsdorfa przy pożegnaniu uniwersytetu Wileńskiego d. 28 czerwca 1806 r. 1840, t. 52/16, s. 153–155.
13. **List** prof. Grodka pisany z Wilna do p. Ludwika Sobolewskiego bawiącego w Paryżu. 1840, t. 52/16, s. 156–159.
14. **Dawny document**. 1840, t. 53/17, s. 119–139. [Vilniaus magistrato 1658 m. balandžio 24 d. raštas].
15. **Testament** Michała Paca [1675 m., Vilnius]. 1841, t. 54/18, s. 57–92.

16. **Powitanie** Jaśnie Wielmożnego Jędrzeja Benedykta Kłągiewicza, Biskupa Dyecezalnego Wileńskiego, Orderów kawalera, przy uroczystym Jego wstąpieniu na stolicę Pastorską, imieniem Duchownej Akademii Wileńskiej, przez kanonika Kat. Wil. Rektora i Profesora tejże Akademii J. W. Antoniego Fiałkowskiego, przy kościele akademickim Ś. Jana, d. 29 czerwca 1841. 1841, t. 57/21, s. 103–109.

17. **Dawne** dokumenta. Kopia listu oryginalnego Piotra B-pa Żmudzkiego w r. 1435, do wszystkich Panów i Baronów Ziemi Żmudzkiej.... 1841, t. 57/21, s. 131–133.

18. **Powitanie** Jana III w imieniu Kapituły Wileńskiej. 1841, t. 54/18, s. 93–97.

19. **List** Króla Zygmunta Augusta do Kapituły Wileńskiej, nalegający o danie gospody

Podkanclerzemu w domie kanonicznym. 1841, t. 57/21, s. 133–135.

20. **O wieży** Ratuszowej w Wilnie i jej zapadnięciu. (Wyjątek z pisma drukowanego pod tytułem „Copie d’une letter du Chevalier de Berluca M. De Bentham ingénieur constructeur anglais 1781”). 1842, t. 59/23, s. 224–228.

21. **Kazanie** na żałobniem nabożeństwie za duszę ś. p. J. B. Kłągiewicza, Biskupa Wileńskiego, odbytem przez Akademią Duchowną w kościele Św. Jana d. 27 marca 1842 r. miane przez. Ks. A. Ważyńskiego. 1843, t. 60/24, s. 154–17.

22. **Dawny** document. Kopia Dekretu w Sądach Muftego Tatarskiego w Benderze, dnia 5 Julii 1749 anno oferowanego w sprawie J. P. Juszyńskiego Rotmistra. 1841, t. 58/22, s. 237–239.

II. Tyrinėjimai

1. **Michał Baliński**. Jan Potocki (1761–1815). 1835, t. 6, s. 66–135.

2. **Ignacy Fonberg**. Opisanie wody mineralnej Druskienickiej. 1835, t. 7, s. 5–60.

3. **Rec.:** Dzieje Starożytne narodu Litewskiego przez Teodora Narbutta. Tom. 1: Mitologia Litewska, z ósmiąrycinamy. 1835, t. 12, s. 88–113.

4. **Rec.:** Historia Litewska dla dzieci przez L. A. J. Uwagi nad tą książeczką. Wilno, w drukarni A. Dworca. 1836, t. 18/6, s. 128–131.

5. **Ignacy Daniłowicz**. Historyczny rzut oka na prawodawstwo narodu Litewskiego. (Statut Litewski i jego układy, rękopisma, wydania i tłumaczenia). 1837, t. 25/13, s. 81–134.

6. **Rec.:** Michał Homolicki, Historia miasta Wilna przez Michała Balińskiego. Tom. 1. 1837, t. 26/14, s. 99–103.

7. **Rozpoczęcie** trybunału i zamknięcie szkół pijarskich w Wilnie, 1741 roku. 1837, t. 31/19, s. 145–149.

8. **Experyment** rocznego ćwiczenia się w różnych umiejętnościach od Jaśnie Wiel-

możnej młodzi Szlacheckiej, edukującej się w Collegium Nobilium Akademii Wileńskiej Societatis Jesu, dan w roku 1756. 1837, t. 32/20, s. 150–157.

9. **Adam de Sztrunk**. Artistki i artyści dramatyczni, składający terażniejszy teatr Polski w Wilnie. 1838, t. 33/21, s. 122–144.

10. **Rec.:** Michał Homolicki, Historia Miasta Wilna przez M. Balińskiego. Tom. II. Uwagi krytyczne nad tem pismem. 1838, t. 34/22, s. 116–125.

11. **Michał Homolicki**. Katedra Wileńska. Ozdobienie i wyporządzenie kościoła katedralnego Wileńskiego, oraz kilka słów o użytkach z ozdoby i dostojności obrzędów kościelnych. 1838, t. 37/1, s. 1–74.

12. **Antoni Moszyński**. Maciej Dogiel. 1838, t. 38/2, s. 77–117.

13. **Antoni Moszyński**. Wiadomość o sporze pijarów wileńskich z jezuitami wileńskimi (r. 1723–1753). 1838, t. 38/2, s. 118–153.

14. **Jan Chryzostom Gintyło**. Poczet biskupów dyecezalnych i zarządzających dyecezą Wileńską od ich ustanowienia, aż do naszych czasów. 1838, t. 38/2, s. 154–160.
15. **W. Smokowski**. Jan Rustem. 1838, t. 40/4, s. 91–137.
16. **Jan Gwalbert Rudomina**. Hieronim Strojnowski. 1838, t. 41/5, s. 82–120.
17. **Antoni Moszyński**. Łukasz Hübel. 1839, t. 42/6, s. 36–51.
18. **Albert Radziwiłł** (1620–1665). 1839, t. 45/9, s. 32–93. [Autobiografija].
19. **Rec.:** J. I. Kraszewski. Maciej Strykowski i jego kronika. 1839, t. 46/10, s. 23–139.
20. **Rys** krótki części Litwy pod rządem pruskim zostającej, nade wszystko we względzie gospo-darstwa wiejskiego. 1840, t. 48/12, s. 96–127.
21. **Michał Homolicki**. Katedra Wileńska: Obnowa kaplicy świętego Kazimierza z historycznemi o dawnym jej stanie wiadomościami. 1840, t. 49/13, s. 1–123; t. 50/14, s. 5–81.
22. **Stefan Hliński**. Andrzej Wolan. 1840, t. 53/17, s. 93–105.
23. **Rys** historyczny przedstawień teatralnych, mianowicie w języku polskim na Litwie. 1837, t. 30/19, s. 85–93; 1840, t. 52/16, s. 179–182; 1840, t. 53/17, s. 140–145; 1841, t. 54/18, s. 97–104, 1841, t. 55/19, s. 85–93. [XVIII pab.– XIX a. I pusè].
24. **J. Kryszkowski**. Założenie, dokończenie, tudzież stan obecny kościoła P. Jezusa na Antokolu. 1841, t. 56/20, s. 82–84.
25. **Do** uwag nad dziełem: Wilno od początków jego do roku 1750. Przez J. I. Kraszewskiego (1840–1841), t. 1–2. 1841, t. 58/22, s. 5–221; 1842, t. 59/23, s. 5–207; Rec.:
- M. P. Poliński. Niektóre dodatki do dzieła, s. 211–223.
26. **Wspomniene** o Antonim Sokulskim. 1842, t. 59/23, s. 208–210.
27. **O planach** Wilna, jakim było w XVI wieku. 1843, t. 60/24, s. 1–109.
28. **Dwa** pomniki cerkwi św. Trójcy w Wilnie. 1843, t. 60/24, s. 110–127.
29. **Berło** i pieczęć Akademii Wileńskiej. 1843, t. 60/24, s. 128–139.
30. **Jan Cywiński**. Wspomniene o Jędrzeju Benedykcie Kłagiewiczzu, Wiskupie Dyecezalnym Wileńskim.... 1843, t. 60/24, s. 140–153.
31. **Michał Homolicki**. Niektóry dodatki do dzieła: Wilno przez J. I. Kraszewskiego. 1843, t. 60/24, s. 177–210.
32. **Wzmianka** o pałacu Sapieżyńskim na Antokolu, i o testamencie podkanclerzego Kazimierza Leona Sapiehy. 1843, t. 60/24, s. 211–214.
33. **Wiadomość** o osobach duchownych, którym przez Akademią R. K. Duchowną Wileńską przyznane są stopnie uczone. 1843, t. 60/24, s. 215–222.
34. **Michał Homolicki**. Dodatek do artykułów historycznych o Kaplicy Św. Kazimierza przy kościele katedralnym Wileńskim. 1843, t. 60/24, s. 223–234.
35. **Michał Homolicki**. Do artykułów o dawnym Wilnie. 1843, t. 60/24, s. 235–268.
36. **Wiadomość** o widokach cząstkowych miasto Wilna z okolicami, robionych przez Smuglewicza. 1843, t. 60/24, s. 269–284.
37. **Wprowadzenie** Ś. Stanisława Kostki i Aloizego Gonzagi, Wyznawców Towarzystwa Jezusowego, odprawione w Wilnie 1728 roku. 1843, t. 60/24, s. 285–304.